

Nastavnik: doc. dr Radoje Golović

8. nedjelja predavanja: FILOSOFIJA SVEJEDINSTVA V. SOLOVJOVA

Vladimir Sergejevič Solovjov (1853-1900) je jedan od najvećih i najoriginalnijih ne samo ruskih nego i evropskih mislilaca. Slovni za prvog ruskog profesionalnog filozofa čije je stvaralaštvo imalo i međunarodnu relevanciju i rezonanciju. Dokaz za to su dva izdanja njegovih sabranih djela u Njemačkoj kao i mnoštvo monografija posvećenih njemu na glavnim evropskim jezicima. On je prvi u Rusiji započeo da se na akademski način bavi filozofijom. Prije njega je bio opšteprihvaćen i u modi, neakademski način filozofiranja, poput diskusija u salonima stare Moskve i Peterburga, publicističkih i esejističkih članaka u književnim i umjetničkim časopisima i žurnalima ili ponekad čak i u obliku dnevnika kao što je to činio L.N.Tolstoj. Solovjov je bio univerzitetski predavač (na Moskovskom Univerzitetu) na kojem je i odbranio magistarsku i doktorsku disertaciju. Napisavši svoju sjajnu disertaciju u ranoj mladosti sa svega 20 godina, zadivio je čitavu ondašnju kulturnu i filozofsku javnost. Za razliku od nekih svojih poznatih savremenika i kolega imao je je bogatu filozofsku kulturu, široko obrazovanje i veliku erudiciju kako iz oblasti zapadne tako i istočne filozofije. Interesantno je istaći da uprkos svemu pomenutom, on nije bio samo filozof u strogom, zapadnom smislu te riječi, nego istovremeno i izvanredan pjesnik, pisac, bogoslov, prevodilac Platona i biblijskih starozavjetnih tekstova, književni kritičar, publicista, društveni djelatnik, preteča ekumenističkog pokreta, tumač Biblije i crkveni pisac. Umro je u 47-oj godini i ostavio za sobom plodan opus (12 obimnih tomova različitih radova, 4 toma prepiski i dodatni tom materijala koji je naknadno otkriven i koji nije bio uvršten u njegova sabrana djela) i neizbrisiv pečat u istoriji ruske filozofije i kulture. Nivo njegovog filozofiranja o brojnim temama i problemima prevazilazi standarde i postignuća evropske filozofije.

1. IDEJA „SVEJEDINSTVA“ I NJENO MJESTO I ULOGA U FILOSOFIJI SOLOVJOVA

V.S. Solovjov je prvi ruski mislilac kojem je pošlo za rukom da izgradi povezan i dobro razrađen filozofski sistem koji obuhvata sve tradicionalne filozofske discipline: ontologiju, gnoseologiju, etiku i estetiku, antropologiju i socijalnu filozofiju. Upravo zbog toga je postao kulturna figura u istoriji ruske filozofije i svi kasniji mislioci u svom stvaralaštvu morali su se neizbježno suočavati sa njegovim filozofskim učenjem i određivati svoju poziciju spram njega. Ako bi smo htjeli napraviti paralelu između ruske i njemačke filozofske klasike onda bi smo mogli reći da je misao Solovjova imala istu onakvu istorijsku ulogu i sudbinsko značenje u ruskoj kakvo je Kantovo učenje zadobilo u okviru njemačke filozofije. Ovdje ćemo ostaviti po strani kardinalne razlike u psihomentalnom sklopu ličnosti i metafizičkom karakteru njihovog weltanschauung-a koje su nedovodive u pitanje. Solovjeva metafizika svejedinstva poput Kantove transcendentne filozofije bila je snažan impuls za nastavak kritičke recepcije i originalne reinterpretacije najnovijih postignuća zapadne metafizičke tradicije i tradicije ruske pravoslavne nacionalne filozofije. Mislioci tzv. ruskog religiozno-filozofskog preporoda koji su izašli iz „šinjela“ Solovjova početkom XX-og vijeka ne samo da su podarili ruskoj filozofiji status samobitne filozofije nego su i izvršili bitan uticaj na razvoj evropske misli. Prvi na tom putu samobitnosti i originalnosti ruske misli bili su F.M. Dostojevski i V.S. Solovjov. Genijalne intuicije prvog porodile su jedan dotad neviđen način filozofiranja koji nije bio vezan ni za kakvu tradiciju i autoritet, dok je njegov mlađi savremenik i prijatelj Solovjov uspio da u taj način filozofiranja unese strogost i sistematičnost racionalnog mišljenja. Revolucionarne ideje Dostojevskog našle su izraz u njegovom filozofskom sistemu. Do Solovjova u ruskoj filozofiji postojale su dvije heterogene tendencije. Prva je bila zapadnjaštvo i ona je u biti bila imitatorska i ostvarivala se kroz uporno i sistematsko recipiranje zapadne filozofije. Druga tendencija je bila vezana za rađanje vlastitih originalnih ideja vezanih za promišljanje ruske istorije i njenog civilizacijskog izbora kao što su ruska ideja, smisao istorije, sabornost itd. i kristalisala se kao slovenofilstvo. Solovjov se prvi uspješno latio veoma teškog i odgovornog posla da sintetizuje na harmoničan način misaona postignuća tih dvaju ideološki suprotstavljenih intelektualnih pravaca. U tom svijetlu Solovjov nastavlja i pojačava kritiku racionalizma koju su započeli slovenofili s tom razlikom da ta kritika nije više razorna i autistička,

kritika per se, već samosvjesna, konstruktivna i produktivna refleksija koja ističe i pozitivne momente u zapadnoj filozofiji i značajnski korespondira sa onim što Hegelova dijalektička filozofija imenuje izrazom prevladavanje (aufhebung). Skoro u svakom djelu Solovjova tokom analize nedostataka zapadne filozofije prisutna je kritička i pohvalna nota a lajtmotiv te zrele, prosvježene i samosvjesne, heurističke kritike bio je stvaranje nove istinske filozofije koja u biti jeste njegova filozofija univerzalnog jedinstva ili kako je on još naziva „filozofija svejedinstva“. Ma o čemu pisao i ma kakav problem i temu analizirao i istraživao on je uvijek to činio kroz prizmu i iz perspektive ideje svejedinstva. Ona je centralna ideja i hermeneutički ključ za razumijevanje svih velikih riječi njegove filozofije i bogoslovlja. I nije slučajno što su dva njegova rana spisa u cjelini posvećeni takvom jednom kritičkom projektu koji ima za cilj dokazivanje i pokazivanje mogućnosti i stvarnosti velike i sveopšte sinteze filozofije, nauke i religije. To je imanentna logika i realnog istorijskog procesa koja za konačni cilj ima izgradnju pozitivnog svejedinstva. Prvi spis nosi naziv „Križa zapadne filozofije (protiv pozitivista)“ 1874.g. i ujedno predstavlja njegovu magistarsku disertaciju a drugi, „Kritika apstraktnih načela“ (1880) - doktorsku disertaciju. Suštinu njegove prve knjige predstavlja opis uzroka krize zapadnoevropske filozofije koja je doživjela kulminaciju krajem 19-og vijeka. Dijagnoza je po njemu evidentna a to je hipertrofija i hipostaza razuma koji je nelegitimnim pretezijama prekoračio svoje granice i učinio sebe apsolutnim mjerilom istinitosti svega što jeste. Kraj tog racionalističkog hybrisa Zapada Solovjov izriče konstatacijom da je „filozofija u smislu apstraktnog, isključivo teorijskog znanja završila svoj razvoj i otišla nepovratno u prošlost.“ S druge strane on sa istom takvom indignacijom odbacuje i „pretenzije pozitivizma da bude opšti pogled na svijet.“ Zaključak do kog dolazi Solovjov analizirajući zapadnoevropsku filozofiju sve do Šopenhauera i Hartmana glasi: „rezultati zapadnog filozofskog razvoja potvrđuju u formi racionalnog saznanja one iste istine koje su u formi vjere i duhovnog sozercanja tvrdila velika teološka učenja Istoka“; zapadna misao je logički išla ka ostvarenju „univerzalne sinteze nauke, filozofije i religije.“ Ostvarenje navedene sinteze „treba da bude najviši cilj i poslednji rezultat umstvenog razvoja“. Upravo ovom rečenicom napisanoj u ranoj mladosti, u prvom njegovom značajnom radu, u sublimiranom i sažetom obliku, formulisana je njegova omiljena i najvažnija ideja kojoj će ostati vjeran od početka do kraja svog stvaralaštva, ideja svejedinstva i sinteze zapadne i istočne kulture. I zaista prilikom analize sistema misli V. Solovjova princip sintetizma i sinkretičnosti predstavlja osnovnu crtu i dominantno obilježje njegovog filozofskog diskursa. To je naročito vidljivo i u njegovom interesovanju za najrazličitije svjetske filozofske tradicije gdje pored imena Platona, Lajbnica, Spinoze, Kanta, Fihtea, Šelunga, Hegela, Hartmana srećemo i Origena neoplatoničare, patrističke mislioce, mističke autore, Šopenhauera, Dostojevskog, Fjodorova i dr. I uprkos aktivnoj recepciji tako raznorodnog filozofskog i duhovnog nasleđa Solovjov ostaje originalan i samobitan mislilac. Zbog toga i ne čudi da je uprkos prvobitnim simpatijama za slovenofilstvo i genetičke povezanosti njegovog učenja sa njim moralo doći do njihovog definitivnog raskida. Premda postoje i opozitna mišljenja značajnih autora poput K.V. Močuljskog, L.M. Lopatina i E.L. Radlova da je on ostao vjeran slovenofilstvu čitavog života ipak danas među najznačajnijim istraživačima njegovog djela preovlađuje mišljenje, koje je svojedobno u svojoj knjizi „Vladimir Solovjov i njegovo vrijeme“ iznio najveći poznavalac njegovog stvaralaštva, veliki ruski filozof A.F. Losev, da on nikada nije bio slovenofil. Najbolji dokaz neslovenofilske orijentacije Solovljeve misli predstavlja njegovo tumačenje odnosa uma i vjere. Dok kod slovenofila um biva podčinjen vjeri a filozofija predstavlja samo „momenat u razvoju“ ljudskog duha, manje važan u odnosu na nju, dotle Solovjov već od najranijih radova insistira na sintezi principa uma i vjere na filozofskoj osnovi a samu filozofiju u duhovnom smislu pozicionira iznad vjere. Kao što će oštroumno primijetiti V. Zenjkovski „od zblizavanja filozofije i vjere kod Solovjova više je dobila filozofija negoli vjera.“

U svojoj doktorskoj disertaciji Solovjov eksplicitno formuliše svoj projekat koji podrazumijeva realizaciju „te velike sinteze prema kojem ide čovječanstvo“, ostvarenje pozitivnog svejedinstva u životu, znanju i stvaralaštvu. Uvjerivši se u ograničenost empirijskih nauka i sterilnost apstraktne filozofije i tradicionalne teologije on govori o nužnosti izgradnje „mističkog znanja“ kao „slobodne teosofije“ koja predstavlja zbiljsku sintezu svega ili traženo učenje o svejedinstvu. Pokušajmo bliže odrediti značenje pojma svejedinstva koji je centralna kategorija i glavni princip svekolikog njegovog plodnog i raznovrsnog filozofskog stvaralaštva. Riječ svejedinstvo kod Solovjova označava jedinstvo svega i to prije svega jedinstvo Boga i svijeta, božanskog i ljudskog bivstvovanja. Svejedinstvo je duh koji povezuje svekolika prirodna bića, duhovne svjetove, ljude i društvo sa

najvišim i jedinstvenim Principom. I kada pokušavamo izvući ili izdvojiti neki dio kao zasebnu cjelinu iz tog organskog i kompaktnog svejedinstva mi ga automatski pretvaramo u ono što Solovjov naziva „apstraktno načelo“. Stoga racionalno saznanje, postavši apstraktno, izolovano i disocirano od bivstvovanja izgleda bezživotno i nemoćno. S druge strane, empirijsko mišljenje zanemarujući i čak poričući unutrašnji, duhovni i metafizički aspekt bivstvovanja takođe promašuje bit stvari i doživljava neuspjeh. I upravo žestoka kritika takvih „apstraktnih načela“ predstavlja dominantan sadržaj njegove doktorske disertacije.

2. KATEGORIJA „BIĆA“ I „BIVSTVOVANJA“ I POJAM „BOGA“ KOD SOLOVJOVA

U Solovljevoj metafizici mogu se izdvojiti dva učenja. S jedne strane učenje o Apsolutu kao „svejedinstvu“ inspirisano idejama Šelunga i Spinoze i s druge strane učenje o „Bogočovječanstvu“ koje se zasniva na hrišćanskim idejama. Ova dvostrukost kod Solovjova ostaje neprevladana kako je to svojedobno uočio V. Zenjkovski.

Originalnost velikog ruskog mislioca ispoljavala se ne samo u netipičnoj duhovnoj percepciji kultura evropskog Zapada i Istoka, kritičkoj recepciji filofske tradicije i dubinskim analizama najrazličitijih metafizičkih i religioznih tema već i u novom načinu interpretacije nekih osnovnih filofskih pitanja takvih kao što su kategorije bića i bivstvovanja. Novum moćnog spekulativnog mišljenja Solovjova najbolje se vidi na primjeru specifičnog poimanja ontološki važnog pojma biće. Iako filofsija ima za svoj predmet cjelokupnost svega što jeste tj. bivstvovanje ona, po njemu, mora ići još dublje i otkriti svoj pravi predmet a „to je ono čemu bivstvovanje pripada tj. bezuslovno biće ili biće kao bezuslovni princip svakog bivstvovanja“. To apsolutno prapočelo, poslednju osnovu svekolikog bivstvovanja po Solovjovu predstavlja Apsolut, „svejedinstveno biće“ ili kako ga još on određuje „nadbiće“ („сверхъсущее“). Pojam bivstvovanja, i ovo je kjučno mjesto u njegovoj ontologiji, ne uključuje u sebi biće kako nam to npr. sugeriše fundamentalna ontologija M. Hajdegera, već upravo obrnuto, samo biće sadrži u sebi bivstvovanje, i ne samo da ga obuhvata i sadrži već njime vlada i posjeduje ga. Stoga Solovjov određuje biće kao „nadbiće“. I ne samo to nego i tako koncipirano biće, apsolutno biće, zadobija u njegovom sistemu atribut i karakteristike ličnosti što je u vremenu u kojem je dominirala Hegelova i Šelungova spekulativna i impersonalna interpretacija Apsoluta bila maltene filofska jeres i skandalon.

Na ontološkom planu Apsolut je supstancijalni princip, na gnoseološkom planu istina, u etici Dobro a u estetici Ljepota. On je Jedno i u njemu je sadržano „sve“. Apsolut se može uporediti sa Kosmosom, oni su „jedinosušti“. On ne može imati nikakva određenja, dat nam je neposredno i ni na koji način se nemože izvesti iz čistog uma, jer kako piše Solovjov „neposredno osjećanje apsolutne stvarnosti leži dublje od svakog određenog osjećanja, predstave i volje“. Apsolut je istovremeno i „ništa“ i „sve“: „ništa“ zato što on nije nešto, ne može se svesti na bilo šta i „sve“, jer on ne može biti lišen ničega i što određuje i obuhvata u sebi sve što jeste. Apsolut na taj način se može zamisliti kao „svejedinstvo“, ono je jedno u sebi samom i istovremeno sve u svemu. Sa religioznog aspekta Apsolut je Bog a sa filofske Nadbiće. Apsolut ima dva različita pola: prvi predstavlja bezuslovno, čisto nadsušto jedinstvo slobodno od svakog projavljivanja i bivstvovanja i drugi koji predstavlja stvaralačku snagu bivstvovanja, mnoštvenost formi, neposrednu potenciju bivstvovanja, pramateriju ali istovremeno i vječni obrazac bivstvovanja tj. ideju. Dok prvi pol predstavlja „svejedinstveno biće“ dotle drugi pol označava „nastajuće svejedinstvo.“ Drugim riječima „natprirodnom biću Božijem potrebna je priroda radi projavljenja svojeg božanstva“, „jedno da bi bilo sve zahtijeva mnoštvo“. U prirodnom svijetu svejedinstvo postoji na potencijalan način kao slijepa nesvjesna težnja i tek u čovjeku u obliku svijesti ono zadobija stvarnu, mada idealnu formu. Apsolutno biće Solovjov naziva Bog a nastajući Apsolut čovjekom dok je apsolutna istina izražena u „Bogočovječanstvu“ jer „jedino u čovjeku drugi apsolut, svjetska duša nalazi svoje pravo ostvarenje u oba svoja principa.“ Pri tom prvi apsolut, (koji je genetički, u vremenu i prostoru poslednji) je prvi u logičkom ili metafizičkom smisli kao i kod Hegela. Dakle Apsolut ili apsolutno načelo razotkriva se u svom trostrukom jedinstvu koje na

religioznom planu odgovara trima ipostasima Svete Trojice: 1.momenat predstavlja momenat statičkog i nediferenciranog jedinstva (Bog kao Bog-Otac); 2.momenat jeste momenat individualizacije i diferencijacije (Logos ili Bog-Sin); i najzad, 3.momenat predstavlja momenat najvećeg slobodnog diferenciranog jedinstva (Bog-Sveti Duh). Ideju takvog jedinstva u kosmosu predstavlja Sofija ili "svjetska duša". Na ovaj način Solovjov se distancira od monizma u učenju o Apsolutu. Apsolutu je potreban "drugi" u kom bi on mogao pokazati sebe, „neophodna mu je neka idealna stvarnost“. Ovdje se Solovjov oslanja na Fihtea i Šelinga. On pokazuje da samo ovakvim ekstazama Apsoluta Jedinstvo prelazi u „Svejedinstvo“. Bog tj. Apsolut je istovremeno i transcendentan i imanentan svijetu a posrednik zahvaljujući kojem on biva prožet duhom i povezujuća spona tvorca i tvorevine je čovjek blagodareći svojoj dvostrukoj prirodi. Krajnji cilj Vaseljene je sinteza zemaljskog i božanskog, sveopšte ponovno ujedinjenje u živom svejedinstvu.

Apsolut u filosofiji svejedinstva nemoguće je zamisliti odvojeno od svijeta jer je on sa njime povezan. Apsolutno biće proizvodi, stvara bivstvovanje, prirodu, ali u potpunosti ne prelazi u njih. Akt transponovanja i transformacije Apsoluta u materijalni svijet i svijet fenomena označava akt „otpadanja“ „svjetske duše“, Sofije, (koja predstavlja idealnu paradigmu bivstvovanja), od Apsoluta. "Svjetska duša" prisjećajući se tog pada u kaos čulno materijalnog svijeta postepeno se reorganizuje, konsoliduje i vraća svom transcendentnom izvoru preko 5 hijerarhijski strukturiranih bivstvovnih stadijuma: 1. neorganskog ili mineralnog, 2. vegetativnog ili biljnog; 3. organskog ili životinjskog; 4. duhovnog ili ljudskog, osviještenog znanjem o Apsolutu, apsolutolikom i 5. posljednjem, najsavršenijem i apsolutnom ili Božijem stadijumu koji podrazumijeva ostvarenje ideje ponovnog sjedinjenja svijeta i Boga posredstvom čovječanstva. Dakle svjetski proces, koji je u biti kosmogonijski, budući da se „svjetska duša“ sjedinjuje sa palim svijetom na spoljni način, implicira teogonijski u kom se upravo dešava to sjedinjavanje i unutrašnje jedinstvo prirode sa Bogom i što se ostvaruje pomoću čovjekove svijesti.

3. UČENJE O "CJELOVITOM ZNANJU" SOLOVJOVA

U Solovljevoj metafizici svejedinstva gnoseološke ideje imaju važno mjesto. Filosofija po njemu pripada kompleksu „cjelovitog znanja“. E pa šta uistinu kod njega znači to istinsko ili „cjelovito znanje“? Odgovor koji se prirodno nameće i logički slijedi iz njegovih metafizičkih razmatranja jeste da je to ono znanje koje nije apstraktno već konkretno tj. koje ima "bezuslovni karakter". Takvo jedno znanje po Solovjovu pretpostavlja jedinstvo ili sintezu svih oblika znanja: čulnog iskustva, racionalnog mišljenja i vjere ili mističkog znanja. Drugim riječima cjelovito znanje uključuje u sebi bogoslovlje kao mističko znanje, nauku kao empirijsko znanje i filosofiju kao racionalno znanje. Najviša istina i apsolutno znanje pripada jedino oblasti religioznog znanja odnosno teologiji. Misticizam, određujući vrhovni princip i krajnji cilj svakog znanja ima za Solovjova centralno značenje. Mistička intuicija razotkriva nam prisustvo Svejedinstva u nama samima i u svekolikom bivstvujućem. Solovjov je imao mističko iskustvo kojeg je on shvatio kao opit živog prisustva Svejednog i apsolutne prerealnosti. Empirizmu pripada uloga infrastrukture i služi realizaciji viših principa a racionalizmu medijatorska i povezujuća. Predmet cjelovitog znanja je „istinsko biće“ i ono ima za cilj da u saznanju Apsoluta dokuči "bezuslovno svejedinstvo". Apsolut obitava izvan i iznad svekolikog bivstvujućeg i nedostupan je racionalnom saznanju.

Bez te „univerzalne“ sinteze teologije, filosofije i nauke nemoguća je ni cjelovita istina ni istinsko znanje. Nauka daje potreban materijal za svako znanje, filosofija mu pridaje idealnu formu a jedino ga teologija ispunjava apsolutnim sadržajem. Svaki od konstituenata cjelovitog znanja ma koliko bio značajan ne može pretendovati na punoću istine ukoliko naruši njegov sintetički karakter i jednostrano proglasi svoju samostalnost apsolutnom. Zbog toga Solovjov insistira na naročitoj vrsti filosofije koja integriše u sebi misticizam, racionalizam i empirizam i koju naziva „slobodna teosofija“. Osim toga, ona objedinjuje

takođe logiku, metafiziku i etiku. Ta istinska, cjelovita filosofija nije prosto dio cjelovitog znanja kakva je npr. teorijska filosofija već je kao „filosofija života“ njegova osnova i suština. Ona posjeduje sve ljudske sposobnosti, ljubav, volju i osjećanje, racionalno saznanje i intuiciju, naučno znanje i vjeru, logiku i moral, unutrašnju cjelovitost duha i snagu uobrazilje. Samo kao takva ona je dostojna svog predmeta koji predstavlja istinsko biće ili princip svejedinstva. Rezimirajući svoja razmišljanja o ideji „slobodne teosofije“ Solovjov u djelu „Filosofska načela cjelovitog znanja“ piše sledeće: „Slobodna teosofija je znanje koje za svoj predmet ima istinsko biće u njegovom objektivnom obliku, za cilj unutrašnje jedinstvo čovjeka sa istinskim bićem i koje za materijal ima podatke ljudskog iskustva u svim njegovim oblicima, najprije mističkog, zatim unutrašnjeg ili psihičkog i najzad spoljašnjeg ili fizičkog iskustva. Njegovu osnovnu formu sačinjava intelektualno sozercanje ili intuicija ideja povezana u zajednički sistem posredstvom čisto logičkog ili apstraktnog mišljenja i najzad njegov djelatni izvor ili uzrok je nadahnuće tj. djelovanje viših idealnih bića na ljudski duh“.

Stvarno saznanje predmeta po Solovjovu obuhvata prvenstveno vjeru u apsolutno postojanje nekog predmeta, umstveno sozercanje ili predstavu njegove suštine ili ideje i stvaralačko ovaploćenje ili realizaciju te ideje posredstvom stvarnih osjeta ili empirijskih podataka našeg prirodnog čulnog saznanja. I sam proces saznanja biva kod njega određen kao: „1. vjera 2. uobrazilja 3. stvaralaštvo“. Spoljašnje saznanje je čulno i racionalno a unutrašnje bezuslovno i mističko. Istina se ne može odrediti pomoću čulnog i racionalnog znanja niti pak pomoću dogmata vjere. Saznanje predstavlja jedino jedinstvo tih triju principa. Pošto se istina po Solovjovu nalazi u Apsolutu (Bogu) onda i njeno saznanje je moguće jedino posredstvom religioznog opažanja i mističke intuicije tj. vjere. Ovo predstavlja krucijalno mjesto i demarkacionu liniju između Solovljeve i Hegelove filosofije koju brojni interpretatori djela velikog ruskog i njemačkog mislioca vrlo često previđaju vođeni interesom da hegelovskim naočarima pročitaju i shvate autora prvog filosofskog sistema na evropskom Istoku. Prva, očigledna diferentia specifica predstavlja odabir tipa filosofije i vrste diskursa kojim se se želi izraziti i iscrpiti unikalno i sinoptičko kognitivno iskustvo Apsoluta. Kod Hegela je to teorijska filosofija, apstraktni, spekulativni i bezživotni duh, a kod Solovjova je to filosofija života i spasonosna hrišćanska vjera, slobodna simfonija uma i srca da se prihvati istina koja vječno boravi u Bogu i koja treba da se ostvari u našem životu tj. živ i sozercavajući, cjeloviti duh. Iako i kod Hegela imamo identičnu definiciju predmeta istine kao i kod Solovjova, a to je Apsolut, ipak ovaj poslednji na putu ka dokučenju konačne istine odbacuje ideju prvog o identitetu saznanja i bivstvovanja („isto je misliti i biti“), smatrajući da jedan takav logički totalitarizam uništava i sam subjekt saznanja i njegov predmet tj. bivstvovanje. Apsolut po Solovjovu nije hipostaza racionalnog uma niti se svekolika duhovnost može svesti na racionalno mišljenje. Velika zabluda Hegelove filosofije sastoji se u tome što je on granice mišljenja poistovjetio sa granicama bivstvovanja. Umjesto kartezijanskog cogito ergo sum čiji je sledbenik i Hegel, ruska filosofija je kroz usta Solovjova izgovorila svoje svete riječi: cogito, amo, credo omnibus est (mislim, volim, vjerujem, dakle svejedinstvo jeste). Apsolut predstavlja sintezu racionalnog i iracionalnog te stoga njegovo postignuće iziskuje uključenje i realizaciju duhovnih vrijednosti višeg nivoa kao što je vjera a na racionalan način možemo doći samo do dokaza o istinskom bivstvovanju najvišeg bića tj. o tome na koji način on postoji. Do istine bivstvovanja i tajanstvene dubine bića vodi nas jedino vjera po Solovjovu. Ova njegova fundamentalna intuicija podudara se sa mislima ranih slovenofila ali u svemu drugom oni se prilično razlikuju. Taj opšti rezultat svoje gnoseologije svejedinstva Solovjov će formulirati riječima: „Da Bog jeste mi u to vjerujemo a šta on jeste mi to ispitujemo i saznavamo“.

Svoju teosofiju Solovjov sjedinjuje sa „slobodnom teokratijom“ i „slobodnom teurgijom“. Teokratija predstavlja duhovnu vlast koja je u stanju da organizuje socijalno-politički život i kulturu i stavi je u službu Božiju da bi stvorila Carstvo Božije na zemlji. Teurgija predstavlja djelovanje na svijet pomoću religioznog stvaralaštva odnosno „čovjekovu realizaciju božanskog načela u čitavoj empirijskoj, prirodnoj stvarnosti, čovjekovo ostvarenje božanskih moći u najrealnijem prirodnom bivstvovanju“.

4. UČENJE SOLOVJOVA O "BOGOČOVJEČANSTVU"

Sve ključne teme ruske filosofije koje su u manjoj ili većoj mjeri razrađivali mislioci prve polovine XIX-og vijeka našle su svoj izraz i definitivno ovaploćenje u stvaralaštvu Solovjova. Prva među njima bila je naravno religiozna tema, tema istinskog smisla hrišćanstva. Kao i za sve prethodne značajne ruske mislioce, počev od Čadajeva do Dostojevskog tako i za Solovjova hrišćanstvo nije bilo neko učenje tj. teorija već realna snaga koja djeluje u svijetu i čovjeku i koja je povezana sa najdubljim osnovama ljudskog bivstvovanja i bivstvovanja čitavog svijeta. Takođe teba istaći da je i Solovjov poput svojih slavni kolega i savremenika, odlučno odbacivao svako ono poimanje hrišćanstva koje je suprostavljalo i dijelilo duh i materiju, božansko i zemaljsko bivstvovanje i koje je naročito bilo karakteristično za srednjovjekovno hrišćanstvo. Istinsko hrišćanstvo po mišljenju ruskih filozofa ne treba da prenebregava i potiskuje temu tjelesnosti i ploti već da je preobražava i uzdiže na nivo božanske i savršene materijalnosti za razliku od srednjovjekovnog hrišćanstva koje je dopuštalo mogućnost postizanja jedinstva čovjeka i Boga samo u budućem životu tj. nakon smrti čovjeka. Solovjov je u potpunoj saglasnosti sa tradicijom ruske filosofije smatrao da je to jedinstvo realno i značajno već u ovozemaljskom, empirijskom životu. Istinsko hrišćanstvo kao glavni cilj treba da ima, po mišljenju Solovjova, ne spasenje ljudske duše od ploti, od zemaljskog svijeta, već spasenje same ploti, preobražaj zemaljskog svijeta uz aktivno učešće čovjeka.

Za Solovjova pitanje istinskog smisla religije i težnja za novom formom hrišćanske svijesti bili su važniji od pitanja teorije saznanja i etike. Reformisati hrišćanstvo, osloboditi ga od svega spoljašnjeg i njemu tuđeg, raskriti njegovu istinsku moralnu i humanu suštinu treba da bude najvažniji zadatak nove filozofske i religiozne svijesti. Taj neodložni reformatorski zahtjev Solovjov će već veoma rano formulisati sledećim gotovo propovjedničkim tonom: "Suština istinskog hrišćanstva jeste preporod čovječanstva i svijeta u Hristovom duhu, pretvaranje carstva zemaljskog u Carstvo Božije." Osim na ovom globalnom, socijalnom planu hrišćanska renesansa ima i svoju teorijsku odnosno filozofsku implikaciju koja podrazumijeva preobražaj „vječnih sadržaja hrišćanstva u novu, njemu odgovarajuću tj. racionalnu, bezuslovnu formu". Savez hrišćanstva i savremene filosofije ne samo da je realno moguć nego je i istorijski neizbježan po Solovjovu. Rešenju ovog životno važnog zadatka vaskrsenja i obnove istinskog hrišćanstva on će posvetiti čitav svoj život.

Filozofska razmišljanja o različitim aspektima religioznog života čovjeka i čovječanstva prisutna su u manjoj ili većoj mjeri u gotovo svim Solovljevim djelima. Sama ta činjenica dovoljno govori o značaju, važnosti i mjestu filosofije religije u njegovom sistemu misli. I najviši praktički cilj filosofije svejedinstva ima religiozni karakter budući da je povezan sa duhovnim preobražajem i spasenjem ljudi i svekolikog bivstvjućeg tj. sa ostvarenjem „carstva Božijeg" na zemlji. U tom kontekstu i učenja o čovjeku, društvu i istoriji Solovjova su na najtješnji način povezana sa njegovom filozofijom religije i bez nje teško da ih je moguće na pravi način i razumjeti.

U osnovi Solovljeve filosofije religije nalazi se pojam „Bogočovječanstva" tj. misterijska ideja o „Bogu koji je postao čovjek" i u kojoj je Solovjov vidio istinski smisao hrišćanstva. Pomenuti pojam takođe mu je bio potreban radi prevazilaženja dualizma božanskog i svjetskog, koji je bio kao što smo već istakli, karakterističan za tradicionalno hrišćansko bogoslovlje i koji ga je istovremeno štitio od pada u panteizam. Dakle pojam „Bogočovječanstva" ne podrazumijeva ni dualističku vjeru u transcendentnog Boga niti pak panteističku vjeru u njegovu imanentnost sveprožimajućeg principa. Pa ipak, Bog kod Solovjova je istovremeno i transcendentan i imanentan a povezujuću kariku između njega i svekolike tvorevine predstavlja čovjek. Pomoću pojma Bogočovječanstva Solovjov je uspio da se zaštiti od svih potencijalnih ateističkih optužbi da je svijet bezbožan a s druge strane i od prigovora teista da su bog i svijet inkompatibilni i nesamjerljivi. Konačni cilj Kosmosa predstavlja sinteza vremenskog i svjetovnog sa božanskim i vječnim tj. sveopšti preobražaj u živom Svejedinstvu. Po Solovjovu, sva priroda teži ka čovjeku i čovječanstvo u svojoj utrobi stvara Bogočovječanstvo. Inkarnacija Boga u Isusu Hristu predstavlja centralni događaj ne samo istorije čovječanstva nego i čitavog kosmičkog procesa. Zadatak religije se sastoji u integraciji čovječanstva na duhovnoj osnovi kako bi ono postalo „provodnik" između Boga i materijalnog svijeta i katalizator na putu ostvarenja njegovog ideala koji je po Solovjovu jedinstvo sa Bogom, carstvo Božije tj. univerzalni apokatastasis.

Pojam „bogočovječanstva“ je kod Solovjova tijesno povezan sa idejom „Sofije“ ili premudrosti Božije koju on razumijeva na trostruk način. On je određuje prije svega kao „božanski element“, kao „božje tijelo“. U tom smislu ona se razlikuje od svjetske duše jer nije materijalni princip i nasuprot njoj nije garant mnoštvenosti svijeta već princip njegovog jedinstva i univerzalnosti. Drugo određenje Sofije podudara se sa značenjem bogočovječstva tj. ona objedinjuje i božansko i materijalno načelo, ona je Hristos-Sofija. Emanacija bogočovječanske Sofije je Bogorodica posredstvom koje se premudrost božija ovaploćuje u čovjeku, svijetu u cjelini i u mističkoj crkvi kao „tijelu hristovom“. Takva crkva, sjedinjujući materiju sa bogom garantuje preobražaj „nebožanskog svijeta“. I najzad tvarno-netvarna Sofija ovaploćuje se u idealno čovječanstvo čineći ga „istinskim, čistim i potpunim“.

Dakle, Hristos, Bogorodica, mistička crkva i idealno čovječanstvo doprinose realizaciji u svijetu premudrosti božije sjedinjujući „sve što jeste“ sa Bogom. Zahvaljujući bogočovječanskom procesu svijet treba da bude „potpuno ovaploćenje božanske mudrosti“.

I najzad Solovjov određuje Sofiju i kao tvarno načelo. Njenu emanaciju predstavlja svjetska duša. I dok su božanska Sofija i svjetska duša dva različita bića dotle tvarna Sofija predstavlja „živu dušu prirode i vasseljene“ i njena projavljena su istorijska crkva i realno čovječanstvo. Za razliku od Hegela Solovjov prirodu ne shvata kao otuđenje Apsoluta već kao njegovu vlastitu emanaciju i na taj način je mistički rehabilituje.

Među navedenim trima raznim značenjima Sofije kod Solovjova postoji dijalektička povezanost. Božanska Sofija je teza, antiteza je tvarna Sofija dok sintezu predstavlja božanska-tvarna Sofija. Ovakvo tumačenje Sofije bilo je potrebno Solovjovu budući da ono pokazuje neraskidivu povezanost božanskog i tvarnog svijeta do čega mu je najviše bilo stalo. Najveće moguće, nebesko Svejedinstvo u njegovoj interpretaciji je moćna sjedinjujuća snaga svega onog što je razdvojeno i fragmentarno u našem svijetu. Sofija je spiritus movens globalnog procesa ostvarenja Svejedinstva na zemlji i garant njegovog uspjeha. Solovjov u tumačenju funkcionisanja Apsoluta preuzima ideju neoplatonizma o samoobogaćujućem otuđenju koja je bila karakteristična za svekoliku tradiciju hrišćanskog misticitizma i koju srećemo u hegelijanstvu i marksizmu. U skladu sa ovom idejom samoobogaćenje može biti postignuto samo preko samootuđenja tj. preko narušavanja prvobitnog jedinstva. U svojoj transcendentnosti Apsolut stvara svoju drugost i preko nje biva dostupan mišljenju. On takođe stoji nasuprot svojoj drugosti i suprotstavljajući joj se istovremeno je sjedinjuje u sebi.

5. ETIČKO I ISTORIOSOFSKO UČENJE V. SOLOVJOVA

Etička i problematika filosofije istorije iako nijesu bile u epicentru filosofske refleksije Solovjova ipak ih on nije mogao zaobići budući da i one figuriraju kao važne oblasti filosofskog istraživanja bez kojih je svako sistemsko filosofiranje nepotpuno.

Problemima morala Solovjov je posvetio, po mišljenju nekih referentnih istraživača njegovog filosofskog nasleđa, možda svoju najznačajniju knjigu „Opravdanje dobra“ (1897). Premda neki autori, poput Močuljskog smatraju da najveću novinu tog djela predstavlja priznanje autonomnosti etike tj. njenu nezavisnost ne samo od religije nego čak i od metafizike, ipak takva mišljenja su neprihvatljiva budući da sugerišu nepostojanja Boga i besmrtnosti duše što je za Solovjova bio nonsens. Na taj pokušaj sekularističke falsifikacije religiozno-metafizičkog smisla etike Solovjova prvi je upozorio u svojoj knjizi posvećenoj njegovom stvaralaštvu poznati ruski filosof E. Trubecki. O tome jasno svjedoče i sledeće riječi Solovjova koje predstavljaju njegovu definiciju morala. „U savršenoj saglasnosti sa najvišom voljom, priznajući svemu drugom bezuslovni značaj ili vrijednost ukoliko su slika i prilika Božija prihvatiti maksimalno moguće učešće u ličnom i društvenom usavršavanju radi konačnog ostvarenja Carstva Božijeg na zemlji“.

Duhovno usavršavanje čovjeka ne ostvaruje se samo posredstvom „unutrašnjeg religioznog razvoja“ nego i pomoću morala. Ključna etička kategorija filosofije svejedinstva je dobro a najveći životni zadatak čovjeka

predstavlja "služenje čistom, univerzalnom i svemoćnom Dobru". On mu pridaje božanske atribute, „dobro samo po sebi nije ničim uslovljeno, sve drugo uslovljava i preko svega se ostvaruje". Solovjov ističe tri primarna etička osjećanja: stid, sažaljenja i religiozno strahopoštovanje. Osjećanje stida, čiji prototip predstavlja seksualni stid, pokazuje čovjekov odnos prema onom što je u odnosu na njegovu pravu prirodu niže i čega se on ustručava a to je ljudska animalnost."Ja se stidim,dakle jesam, ne postojim samo kao fizičko već i kao moralno biće - ja se stidim onog životinjskog u sebi, dakle, ja jesam čovjek". Savjest na kojoj se takođe zasniva moral predstavlja epifaniju stida i duhovnu instancu koji obezbjeđuje cjelovit preobražaj unutrašnjeg života ličnosti.Sažaljenje je socijalno osjećanje koje izražava čovjekov odnos prema drugim ljudima i njihovoj vlastitoj vrijednosti.Caritas je interpersonalni odnos ljudi koji svoj refleks ima u ljudskoj solidarnosti i milosrđu.Ona je izraz ljubavi u najširem spektru njenog značenja, počev od materinske ljubavi pa sve do patriotizma.Njegova je uloga da transformiše društvo u cjeloviti organizam.Na ovom etičkom osjećanju počiva pravednost: "Ne čini drugima ništa ono što ne bi želio da drugi učini tebi" i milosrđe: „Čini drugima ono što bi želio da i drugi učine tebi". I najzad, osjećanje strahopoštovanja ispoljava se pred autoritetom roditelja dok njegova religiozna forma strahopoštovanje prema Bogu izražava pijetet prema onom biću koje u duhovnoj hijerarhiji vrijednosti stoji iznad čovjeka a to je pobobožnost.Uloga ovog važnog osjećanja sastoji se u iniciranju cjelovitog preobražaja ljudske prirode čiji konačni smisao predstavlja njena sinteza sa Bogom kao apsolutnim centrom bivstvovanja.Univerzalnost ovih triju osjećanja još su jedan neoboriv dokaz da uprkos relativnoj empirijskoj autonomiji etičke sfere oni svoj konačni smisao imaju jedino u Boga kao njihovom religiozno metafizičkom korijenu i osnovi.Drugim riječima etika bez religije kod Solovjova stoji na staklenim nogama i njena autonomnost nije moguća.Što se pak tiče Kantovog kategoričkog imperativa koji ne počiva na psihološkim temeljima, Solovjov smatra da njegova ideja morala njemu kompatibilna sa njim.Kant je po njemu pokazao čistoću principa dobra a on je suptilnom analizom etičkih osjećanja samo dopunio taj princip dajući mu „punoću i snagu".

Moralna filosofija po Solovjovu predstavlja vodič za one koji su izabrali pravi put a to je put postignuća pravednosti i dobra.Postoji moralni smisao života koji je u svojoj biti hrišćanski.Etika je povezana sa vjerom u postojanje dobra i nesebičnim služenjem njemu.Vjera u dobro je vjera u postojanje nevidljivog moralnog ustrojstva svijeta, u egzistenciju duhovnih i moralnih osnova života.Dobro nije ni spoljašnja sreća ni hedonizam, ni vlast, niti bilo šta drugo nego sam Apsolut odnosno Bog.Solovjov je tvrdio da etički činoci treba da imaju sve veću ulogu u politici.Kritikovao je i nacionalizam ali istovremeno i kosmopolitizam smatrajući da poštovanje nacionalnosti nije moguće odvojiti od poštovanja ličnosti.

Jedan od vrlo važnih motiva u stvaralaštvu Solovjova predstavlja i motiv "smrtoborstva" ili borbe protiv smrti.U skladu sa svojim hrišćanskim osjećanjima smatrao je smrt za najveće zlo na svijetu, „nesrećom svih nesreća".Kao i njegov prethodnik i učitelj Fjodorov, i Solovjov zauzima poziciju etičkog neprihvatanja smrti smatrajući je lažju i bezakonjem, brutalnim negiranjem života i antiidejom.Njegova argumentacija počiva na uvjerenju da život kao viša bivstvovna sila koja „oživljava" niže stupnjeve bivstvovanja od sebe, a tu ubraja i smrt kao najniži, ne može biti njoj potčinjena.Stoga smrt nemože biti „opravdana i ozakonjena u ime uma i ideje.Smrt nije ideja nego njena negacija,ona je samo bunt slijepe sile protiv uma".

Iako V.Solovjova ne možemo nazvati filosofom istorije u strogom smislu te riječi budući da toj temi za razliku od npr. Berđajeva nije posvetio nijedan rad, ipak filosofsko promišljanje istorijske problematike nije bilo slučajno u njegovom djelu.

U tumačenju istorijskog procesa Solovjov je za razliku od slovenofilskog partikularizma Danilevskog i Leontjeva insistirao na istorijskom univerzalizmu.Subjekt i nosilac istorijskog procesa nijesu ni velike istorijske ličnosti niti pak moćne kulture ili civilizacije već čovječanstvo u cjelini.Solovjov određuje čovječanstvo kao jedinstveni organizam u kojem svaki narod ima svoje značaj jer ne može živjeti „po sebi, kroz sebe i za sebe" već samo aktivno učestvujući u zajedničkom životu čovječanstva.Rusija takođe ne predstavlja izuzetak.Tema vječnog konflikta dva kulturno istorijska tipa Istoka i Zapada bila je jedna od centralnih tema za Solovjova. Njegova istoriosofska pozicija se nemože redukovati ni na klasično slovenofilstvo niti pak na zapadnjaštvo.Princip

coincidentia oppositorum i na kulturno-istorijskom planu se pokazuje kao prihvatljiv i plodotvoran. Obrazlažući potrebu prisajedinjenja Rusije evropskoj civilizaciji Solovjov ne idealizuje buržoazni način života Zapada niti s druge strane nipošta značaj nacionalnih osobenosti i vrijednosti ruske kulture. On se podjednako kritički odnosi i prema zapadnom i istočnom hrišćanstvu. Tako slično slovenofilima ističe da Evropa pokazuje „simptome istorijske smrti i nastupajućeg raspadanja“. Međutim dok za A.S. Homjakova, I.V. Kirjejevskog ti simptomi ukazuju na činjenicu krize zapadnog hrišćanstva dotle Solovjov tvrdi suprotno, da za to „nikako nije odgovorna katolička kultura“. Njegov zaključak je da „Evropa koja truli je antihrišćanska ili tačnije antikatolička Evropa“. Istorijsko pozvanje Rusije ne sastoji se u tome da ona „smijeni Evropu na istorijskoj sceni već da je izliječi“. Zapad i Istok na taj način su potrebni jedan drugom i treba da budu suplementarni. Zapad je usavršio i inaugurisao ljudski princip (individualizma) dok je Istok sačuvao neoskrnavljenim božanski princip (univerzalizma). Jedinstvo očuvanog na Istoku božanskog elementa sa postignutim savršenstvom na Zapadu ljudskog elementa trebalo bi po Solovjovu da najavi dolazak poslednjeg stadijuma istorije a to je „duhovno čovječanstvo“. Ovdje Solovjov odustaje od ranog i naivnog, utopističkog projekta vasiljenske teokratije sa mesijanskom ulogom Rusije kao trećeg Rima koji treba da politički ujedini čovječanstvo i hrišćanski obnovi ateistički Zapad i proklamuje ideju jedinstva katoličkog Zapada i pravoslavnog Istoka.

Filosofija istorije Solovjova je religiozno obojena. Istorija za njega predstavlja opit kolektivnog usavršavanja. Savršenstvo u svijetu nije dato, ono se postiže. U svijetu nema savršenstva već samo usavršavanja. „Istorijski proces je dug i naporan prelaz od zvjeročovječanstva ka bogočovječanstvu“. On se očituje kao ostvarenje božanske volje ili djelovanja apsolutnog dobra. U istoriji se dešava proces objedinjenja čitavog svijeta i njegov povratak u nadbiće, Apsolut ili Boga. To je za Solovjova istorija. Smisao i cilj istorije je ostvarenje višeg cilja tj. ostvarenje Carstva Božijeg koje na individualnom planu označava duhovni preobražaj i spasenje čovjeka a na globalnom planu besmrtnost kosmički preobraženog i saborno ujedinjenog čovječanstva. Realizacija carstva božijeg označava istovremeno i kraj istorije. Ono označava ujedno i početak savršenog života za čovječanstvo. Duhovnu osnovu carstva božijeg predstavlja religiozna vjera jer po Solovjovu „samo religiozni princip predstavlja jedino i istinsko ostvarenje slobode, bratstva i jednakosti“. Glavni akteri na istorijskoj pozornici su čovjek i Bog. Stvaranje istorije je rezultat njihovog partnerskog odnosa i saradništva. Bog u istoriji ostvaruje svoju zamisao samo preko čovjeka. Božanski providencijalizam i čovjekov istorijski aktivizam imaju jedan i isti cilj a to je totalni duhovni preobražaj čovječanstva na putu ka ostvarenju Carstva Božijeg na zemlji. Nikakva savršena organizacija zemaljskog života, nikakva liberalna demokratija zapadnog tipa, i nikakva sekularna i maksimalno ekonomski i pravno-politički razvijena i uređena savremena zemlja nemože biti zamjena za njega. Sve su to profanacije i lažni surogati carstva božijeg jer u takvim društvima i kulturama dezavuišu se njegove duhovne crte i zaboravljaju religiozne vrijednosti. Iako „vođen“ božijom rukom čovjek je ipak nezamenljivi akter i stvaralački element istorijskog procesa.

Dugo vremena Solovjov je bio pristalica ideje istorijskog progressa koji shodno svojoj unutrašnjoj logici i imanentnom scenariju, u nekoj doglednoj tački u budućnosti, treba da dovede do konačnog ostvarenja Carstva Božijeg na zemlji, dugoočekivanog sna svih prethodnih istorijskih pokoljenja ljudi. Te njegove istorijske meditacije su u potpunosti korespondirale sa osnovnim postulatima njegove metafizike svejedinstva i ideje bogočovječanstva. Pa ipak ta optimistička vjera u liberalni progres i njegovo ubjeđenje da i po cijenu sekularizma čovječanstvo može doći do svog spasenja preko Isusa Hrista par godina prije njegove smrti se nepovratno ugasila. Utopistička idila socijalnog ideala o savršenom nadčovječanstvu tj. eshatologija postepenog istorijskog usavršavanja čovječanstva ustupa mjesto pesimističkim slutnjama o sasvim drugačijoj istorijskoj perspektivi čovječanstva i scenariju kraja istorije bez bogočovječanstva kojeg bismo mogli nazvati eshatologijom izbora između dobra i zla. Ta radikalna revizija istorisofskog stanovišta naći će izraz u njegovom dijalogu „Tri razgovora“ (1899- 1900) a naročito u „Povijesti o Antihristu“, koji predstavlja dodatak pomenutog dijaloga. Novina i originalnost tog djela sastoji se u prikazu Antihrista kao filantropa koji ostvaruje sve progresivne ideje čovječanstva i čak ih predstavlja na hrišćanski način. Predviđajući bliski kraj ljudskog društva i dajući apokaliptičke prognoze istorije Solovjov piše o tome da „ovaj svijet“ završava svoje postojanje. Istorijska drama je odigrana i ostaje još

jedino epilog“. Ove riječi zvuče kao parodija njegovog dotadašnjeg velikog ideala „slobodne teokratije“. Solovjov ustaje protiv svih oblika mesijanizma i kritički se obrušava na učenje o nesuprotstavljanju zlu silom L.N. Tolstoja. Po prvi put Solovjov pribjegava supstancijalizovanju zla. Umjesto teosofskih projekata uništenja zla u svijetu, globalnog ujedinjenja religija, Sofije i bogočovječanske perspektive, čovječanstvo očekuju erupcije zla, destruktivni ratovi, sukob i poraz zapadne civilizacije u borbi sa panmongolizmom. Spasenje od okupacije narodi će vidjeti u kultu idola i totalitarizmu uz trijumf Antihrista. Novo carstvo ukoliko i nastane postojaće van granica zemaljske istorije čovječanstva. U spisu Tri razgovora nema teokratije i saveza ruskog cara sa papom, takođe nema ni ruskog historijskog mesijanizma u procesu realizacije svjetskog Svejedinstva, niti pak globalnog ujedinjenja religija. Takođe i Sofija se nigdje ne pominje. Razlog ovako neočekivane i radikalno izmijenjene slike svijeta i poimanja smisla istorije Solovjova kao i njegovo „prevrednovanje svih vrijednosti“ za mnoge istraživače njegovog djela bilo je zbnjujuće i zaprepašujuće. Ambivalentnost i pesimistička vizura eshatološkog kraja čovječanstva i krah svih njegovih spekulativnih kategorija i konstrukcija za mnoge od njih ostaje nedokučiva i pod velom tajni te u proučavanju i ocjeni njegovog ukupnog stvaralaštva preporučuju teorijski oprez i uzdržanost s obzirom na činjenicu postojanja „dva različita i neprepoznatljiva Solovjova“, onaj prije „Tri razgovora“ i onaj nakon njih. Ipak odustajanje od metafizike Svejedinstva i sofologije kao i od težnje za teokratskim ujedinjenjem crkve hrišćanskom politikom moguće je objasniti samo na jedan duboko ezistencijalni način a on bi se mogao sažeti u tri riječi. Vjernost Hristu i Jevandjelju. Velika metanoia Solovjova je i njegova najveća, proživljena ali i neuslišena istina. Istina ne objedinjuje sve u Svejedinstvo. Svi nemogu biti spašeni. Ona privlači samo one koji ostaju vjerni istini. A glavni put istine za njega je bio put Hristove istine. Sam Hristos vodi one koji su na tom putu spremni u potpunosti biti sinovi Božji.

6. FILOSOFIJA LJUBAVI V. SOLOVJOVA

Ako bi se u nekoj od još nenapisanih istorija svjetske kulture namjeravao vrednovati ukupan doprinos ruske filosofije svjetskoj kulturnoj baštini i ocijeniti njen domet i značaj u okviru svjetske filosofije onda bi svakako na prvom mjestu trebalo istaći kapitalan, presudan i historijski značaj ruske filosofije ljubavi. Sve što je ona na tom planu pokazala, iznenađujuću dubinu misli, istraživački pathos i zadivljujuću originalnost mišljenja izuzetno je i bez premca u savremenoj svjetskoj filosofiji. A na tom uzvišenom nebu ruskog Erosa najsjajnija je zvijezda Vladimira Solovjova. Izjava njegovog velikog učenika i sunarodnika N. Berđajeva da njegov spis „Smisao ljubavi“ nakon Platonovog „Fedra“ i „Gozbe“ predstavlja nešto najznačajnije i najdublje što je ikad napisano o fenomenu ljubavi u istoriji čovječanstva i do dan danas je aktuelna.

U filosofiji svejedinstva Solovjova suštinsku ulogu je imala njegova metafizika ljubavi ili tačnije metafizika polne ljubavi. Temi ljubavi odnosno Erosa Solovjov je posvetio dva svoja značajna spisa i to „Smisao ljubavi“ (1892-1894) i „Životna drama Platona“ (1898). On sam je govorio da „realna i najača ljubav je jedino polna ljubav“. Istinska polna ljubav je jedina snaga u čovjeku pomoću koje je moguće prevladati egoizam. Metafizičko opravdanje polne ljubavi je neuzdrmivi temelj i primarna intuicija Solovjova u razmatranju ovog važnog i veoma kompleksnog fenomena ljudskog života. Svaki pokušaj njenog negiranja ili omalovažavanja poput „lažnog misticizma“, ekstremnog asketizma (koji u njoj vidi maltene glavno zlo u svijetu) ili pak veličanje kvaziljubavi kao što je „čisto duhovna ljubav“, Solovjov je tumačio kao negiranje svijeta nesvojstveno hrišćanstvu i bjekstvo od Erosa. Sa istim patosom on je odbacivao i pogled na ljubav kao čisto zemaljsku, trivijalnu i lišenu metafizičkog smisla, prirodnu potrebu. Tako je npr. snažno kritikovao ideju Šopenhauera i Hartmana o polnoj ljubavi kao bezličnoj moći. Takođe nije štedio ni materijalističke i naturalističke koncepcije ljubavi. Svim tim pokušajima on je suprotstavljao svoje vlastito tumačenje ljubavi u kojem možemo izdvojiti sledeće momente.

Čovjek po svojoj suštini po Solovjovu je „provodnik“ Svejedinstva te stoga i njegova ljubav treba da bude usmjerena ka najvećoj i najuzvišenijoj ljubavi koja obitava u njegovim njedrima, božanskoj ljubavi. Nužan uslov za to je neutralizacija čovjekovog ličnog egoizma. Um i teoretsko mišljenje to nijesu u stanju da učine već samo ljubav. Smisao ljubavi po Solovjovu predstavlja spasenje čovjeka posredstvom prevladanja egoizma ili kako on kaže on je „opravdanje i spasenje individualnosti na osnovu žrtve egoizma“. Ova čuvena fraza Solovjova govori da samo

u iskustvu ljubavi ostaje očuvana čovjekova ličnost i samo voleći čovjek potvrđuje duhovnost svog bića i zbilja jeste čovjek. Roditeljska ljubav ostaje u granicama egoizma pošto prođužetak roda rijetko vodi do duhovnog života i istine. Takođe i prijateljstvo, patriotizam, ljubav prema nauci, umjetnosti i kulturnom stvaralaštvu dubinski ne preobražava dušu i ne pobjeđuje egoizam. To se zbiva samo u istinskoj polnoj ljubavi koja jeste paradigma i obrazac ljubavi. Ona je najmoćnija zemaljska sila jer se pomoću nje ostvaruje metafizički prodor u sferu transcendentnog i u njoj se vaspostavlja lik Božiji. Smisao ljubavi se sastoji u stvaranju novog čovjeka, tj. ona je rođenje novog duhovnog oblika čovjeka. Taj istinski čovjek je slika i prilika Božija. To nijesu muškarac ili žena uzeti zasebno već „istinski androgin“, cjeloviti čovjek, jedinstvo muškarca i žene. Muškarac i žena dopunjuju jedno drugo u ljubavi i pokazuju se kao ličnosti apsolutno nužne jedna drugoj iako se dubinski razlikuju svojom duhovnom i prirodnom individualnošću. Učvršćujući drugog u Bogu, odnosno u Svejedinstvu zaljubljeni vide jedno u drugom individualizaciju Svejedinstva. Solovjov kaže da svako individualno biće predstavlja živu i stvarnu „luču“ Svejedinstva. Solovjov je naglašavao da istinska ljubav ne samo što oduhotvoruje onog ko se voli već i voljenom želi vječnu mladost učvršćujući ga u vječnom životu. Ona iziskuje besmrtnost zato što je utemeljena na vjeri. „Priznati bezuslovni značaj datom licu ili vjerovati u njega (bez čega je nemoguća istinska ljubav) ja mogu samo učvršćujući ga u Bogu... vjerujući da u Bogu ima središte i korijen svog bivstvovanja“. To je moguće zato što je Bog centar i korijen bivstvovanja i onog bića koje voli. Istinska ljubav je asketska budući da je ona moguća samo kao suprotnost iskušenjima svakodnevnog života. Prepuštena samoj sebi ljubav umire. Vjera daje ljubavi snagu da se bori za svoj život i da istraje u nošenju svog krsta. „Da bi zaslužila svoje blaženstvo, ona treba da uzme svoj krst. U našoj materijalnoj okolini nemože se sačuvati istinska ljubav, ako je ne shvatimo i ne prihvatimo kao moralni podvig. Pravoslavna Crkva ne tek tako tokom bračnog čina pominje svete i mučenike i supružničke vijence poistovjećuje sa njihovim“. Dakle, jedino individualnim i ljudskim naporima tragizam polne ljubavi se nemože prevladati. Potpuna duhovno- tjelesna harmonija, apsolutno jedinstvo voljenih („peti put“ ljubavi) moguća je samo kao rezultat „svejedinstvenog bogočovječanskog procesa“ tj. duhovnog preobražaja njih samih i čovječanstva u cjelini. Polna ljubav, po Solovjovu, na neraskidiv način je povezana sa vječnošću.

Četiri godine posle „Smisla ljubavi“ pojavljuje se rad Solovjova pod nazivom „Životna drama Platona“ u kojoj se on vraća temi ljubavi. U njoj je dat opis pet vrsta ili „puteva“ ljubavi od kojih su dva lažna a tri istinita. Prvi put ljubavi je „pakleni“ o kojem Solovjov i ne želi da piše i najvjerovatnije da se radi o polnom samozadovoljavanju ili masturbaciji. Drugi lažni put je animalni tj. nerazborito zadovoljavanje polnog nagona ili promiskuitetnost. Treći put koji je istovremeno i prvi istiniti predstavlja brak. U njemu čovjek svoju prirodnu animalnost oplemenjuje, na jedan umni način jer bi u protivnom njegov život bio nedostojan čovjeka i nalik na život zvijeri. Četvrti put predstavlja asketizam, umrtvljavanje plati, anđeoski način bivstvovanja. Ali anđeo sa hrišćanskog aspekta je biće niže od čovjeka te zbog toga, iako monaštvo predstavlja podvig on nije najveći podvig čovjeka. I konačno, peti, najviši put ljubavi je božanska ljubav kada pol čovjeka ili njegova polovina nije od presudne važnosti već je to cjeloviti čovjek u kojem su sjedinjeni ženski i muški princip. Tada čovjek postaje „nadčovjek“ ili „bogočovjek“. Upravo božanska ljubav pokazuje pravo lice ljubavi a ono predstavlja uzdizanje na nivo vječnosti i ovjekovječenje onog kojeg volimo tj. njegovo spašavanje od smrti i propadanja. Solovjov će je opisati sledećim riječima: „Ta ljubav spušta Božiju blagodat na zemaljsku prirodu i slavi pobjedu ne samo nad moralnim zlom već i nad njegovim fizičkim posledicama bolešću i smrti“.

7. Značaj filozofije V. Solovjova i njegov uticaj na kasniju rusku-religioznu filozofsku misao

Tek nakon smrti Solovjova njegove ideje postaće uticajne. U liku i djelu Solovjova Rusija je dobila snažan zamajac za samostalno filozofiranje oslanjajući se na tradicionalnu religioznost i domete zapadne filozofije. U istoriji filozofije on je vidio živi i kontinuirani dijalog koji se ne može svesti na mehaničku smjenu ideja i ideološko suprotstavljanje neprijateljskih filozofskih pozicija. Takav pristup prema istorijsko-filozofskoj tradiciji i njegov izvanredni sintetički talenat dozvolio mu je da ne samo da odbrani ideal „svejedinstva“ već i da ga neposredno ostvari u svom vlastitom filozofskom stvaralaštvu. Iako je vrlo često „proučavane filozofe podvodio pod svoj sopstveni pogled na svijet“ nikada nije pribjegavao eklektičkom pabirčenju heterogenih ideja već se njegova

originalna misao formirala na osnovu kritičkog pretumačenja i „univerzalne sinteze“ različitih filozofskih gledišta čiju je manjkavost uočavao. Svi kasniji ruski mislioci mogu se nazvati nastavljajima njegove misli. Sve osnovne teme njegove filozofije, metafizika svejedinstva, saborno jedinstvo čovječanstva, njegov kosmički preobražaj, prevladavanje smrti i dr. postaju predmet njihove produbljene refleksije. Čitavu sjajnu plejadu ruskih religioznih mislilaca poput S. Bulgakova, P. Florenskog, N. Berđajeva, S. Franka, Jevgenija Trubeckog, N. Loskog, L. Karsavina, G. Florovskog, V. Erna, G. Fedotova, A. Loseva i mnogih drugih bilo bi nemoguće zamisliti bez Solovjova. On je bio začetnik i stegonoša originalne i specifične ruske religiozno-filozofske misli. Zahvaljujući mnogim poznatim učenicima posthumno će zadobiti reputaciju najvećeg ruskog filozofa a i danas nakon 120 g. od njegove smrti to mišljenje je dominantno među istoričarima ruske filozofije. Možda završne riječi protjereja Aleksandra Menja izgovorene na predavanju posvećenom Solovjovu prije tačno 30 godina najbolje portretišu njegov duhovni lik i kulturni značaj. Evo tog pasaža u cjelini.

„Taj spekulativni intelektualac uvijek je živio u vjeri i sa mističkim prozrenjem i zanosom vječnosti. Zato nam je Vladimir Solovjov drag ne samo kao pisac, mislilac i pjesnik već i kao neponovljivo osoben čovjek i sjajna ličnost kojom može da se ponosi svaka kultura“.